

АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Сучасне реформування вищої медичної освіти в Україні зумовлено проголошенням цінностей демократизації та гуманізації; інтеграцією в освітній простір на міжнародному рівні; необхідністю посилення конкурентоспроможності випускника вищої школи на ринку праці. У зв'язку з цим приєднання до Болонського процесу, основою якого є кредитно-модульна система, дає багато переваг для медичної освіти. Це, насамперед, підвищення індивідуалізації одержання знань студентами, які мають навички самостійної роботи та мотивацію до навчання [5]. Розширилися можливості розвитку творчих здібностей студентів та їх загальна компетентність, більш досконалим стає контроль знань майбутнього лікаря [1].

Упровадження Болонського процесу передбачає можливість забезпечення нової якості вищої медичної освіти. Це здійснюється декількома шляхами, одним з яких є вдосконалення викладання у вищому навчальному медичному закладі [4]. Необхідність покращення освіти пов'язана з досить низьким рівнем довіри громадян до медицини в цілому, що, на жаль, постійно підтримується засобами масової інформації. Медична допомога, яка сьогодні надається поліклініками та лікарнями, не задовольняє більшість громадян, трапляються випадки професійної некомпетентності, помилок і корупції.

Однією з основних умов якісного функціонування та удосконалення вищої освіти є наявність висококваліфікованого компетентного педагога. Успішність всієї професійної діяльності значною мірою залежить від того, як педагог організує конструктивні відносини зі студентами, від його вміння з розумінням та повагою ставитися до дій та думок інших. Професійне педагогічне спілкування – це конструктивна комунікативна взаємодія викладача та студента, спрямована на підтримку сприятливих відносин, досягнення високих результатів. Формою спілкування повинен бути діалог, що зумовлено не тільки дидактичною, але й соціальною ситуацією. Перехід до демократичної культури, який характерний для суспільства, що трансформується, передбачає обов'язковий перехід від монологічного до діалогічного стилю спілкування [2].

Тривалий час взаємодія педагога і студента зумовлювалась цілями, що орієнтувалися лише на засвоєння певних навчальних програм та забезпечення відповідності знань позитивній оцінці. Другорядними були такі цілі, як навчання самостійно мислити та пізнавати, виховувати бажання брати участь у науковому дослідженні. Сучасні принципи відносин у суспільстві формують нову філософію вищої освіти, що спрямовує педагогічний процес на особистість студента, його розвиток та діалогові відносини. Специфіка діяльності педагога при застосуванні діалогу як методу навчання й виховання полягає не в поданні готових знань, а у спонуканні майбутніх спеціалістів до розвитку творчого мислення, уяви, здатності передбачати, прогнозувати певні дії та результати [3].

Мета статті – описати механізми та різновиди діалогу педагога та студента в медичному університеті як основу підвищення ефективності якості освіти майбутнього спеціаліста.

Необхідно пам'ятати, що незалежно від різновидів комунікативного спілкування спрацьовують загальні механізми сприйняття й передачі інформації. При збереженні одержаної інформації у вигляді поняття кожен використовує сполучення різних символів (цифри, схеми, рисунки). Знання цих загальних закономірностей допомагає максимально продуктивно формувати лекційний процес. Але кожен студент має індивідуальний рівень засвоєння нових знань, тому сприйняття одного й того ж матеріалу майже завжди відрізняється.

Стислий виклад матеріалу в медичному ВНЗ вкрай необхідний, тому що вже з перших курсів рівень знань підвищується, вони постійно оновлюються. Не слід забувати, що навіть на лекції мають бути елементи взаємодії, тобто комунікативна активність як з боку педагога, так і студента. У разі відсутності подібного балансу викладач виступає тільки в авторитарній ролі, в основі якої лежить передача інформації залежно від його особистого досвіду; манери подачі, відбору та комплектації навчального матеріалу. У цьому випадку студенту відводиться роль пасивного слухача. Засвоєнню лекційного матеріалу в такому випадку загрожує швидка часткова або повна редукція. Надалі все більше губиться мотиваційний компонент зацікавленості студента в наданій інформації. Під час паритетної активності лектора та слухача формуються умови, що дають можливість студенту самореалізуватися.

Викладення матеріалу потребує застосування сучасних методів і засобів науково-педагогічної діяльності, щоб майбутній лікар виявив активність, ініціативність і творчу самостійність. Серед подібних способів пріоритетними є мультимедійні презентації, показ відеоматеріалів, подання лекції у вигляді схем, таблиць, що дає змогу зробити акцент на найбільш суттєвих моментах. На клінічних кафедрах доцільно демонструвати пацієнтів із захворюваннями відповідно до теми лекції, при цьому варто надати студентам можливість уточнити скарги та клінічний статус хворого.

На лекції з методологічних позицій доцільним є звернення до риторики; важливе значення для діалогу мають невербальні засоби комунікації: система жестів, суб'єктивно-зорова організація простору й часу. Незважаючи на додатковий характер коду жестикуляція, міміка, пантоміміка, частота та тривалість пауз, погляди, контакт очей мають підсвідомий закріплювальний ефект.

Розвиток комунікативних можливостей лектора вимагає не тільки професійної компетентності, методологічної культури та володіння методикою організації навчального процесу, все більш пріоритетним стає духовне багатство, моральні принципи, широкий кругозір і психологічні особливості.

Оптимальною умовою для діалогу можуть стати практичні та семінарські заняття. З боку студента першочергове значення для освіти має мотив зацікавленості, у поєднанні з мотивом обов'язку та відповідальності. При цьому мотив зацікавленості є провідним у зв'язку з тим, що його практично неможливо повністю задовольнити, та саме він розвиває творче ставлення до діяльності. Педагог повинен усвідомлювати, що зацікавленість не є вродженого здібністю – це результат формування особистості в процесі її розвитку. Зацікавленість у тій чи іншій спеціальності найчастіше з'являється на практичних заняттях. Подальший її розвиток і стійкість пов'язані з наявністю позитивних емоцій у ході вивчення.

Професіоналізм педагога виявляється в умінні викликати радість пізнання та підводити слухача до усвідомлення того, що майбутня спеціальність сама по собі

цікава та приваблива без спонукань. Особливо це важливо з огляду на неоднорідні базові знання студентів, що відображається в багаторівневому тестуванні. Скоріше за все, частина студентів не опанують одразу завдання другого та третього рівня складності, і можливість їх обговорення на занятті без попереднього індивідуального оцінювання найбільш правильна. Захоплення тестами не повинно замінювати закріплення теоретичних знань та практичних навичок біля ліжка хворого. Тільки в результаті спілкування з хворим, усвідомлення реальної необхідності надання допомоги пацієнту студенти здатні стійко закріпити відчуття задоволення від реалізації одержаної інформації, розвинути дієвий пізнавальний, а в подальшому і професійний інтерес.

Стандарт проведення практичного заняття повинен надати максимальну можливість порівняти результати тестового контролю різного рівня складності та клінічних завдань з даними обстеження хворого. Навіть підсумкові заняття повинні передбачати усне обґрунтування того чи іншого письмового висновку, оцінювання не тільки конкретних знань, а й потенційного розвитку клінічного мислення. Велике позитивне значення тестів та завдань полягає в активному пошуку шляхів їх розв'язання як способу перебороти труднощі. Цей пошук студент проводить самостійно, використовуючи різноманітні проміжні ланки між запитанням та відповіддю. Зовсім недоцільним є формальне запам'ятовування аналогічних задач з елементами лише переносу збереженої інформації, інколи без її повноцінного осмислення.

Поглибленню знань, закріпленню вмінь і навичок майбутнього лікаря сприяє сестринська та лікарська літня практика. У цьому виді роботи також необхідно враховувати попередній досвід медичної діяльності. Доцільно об'єднати в одну групу студентів з різними навичками та вміннями, що позитивно позначається на формуванні зацікавленості професією медика. Треба розуміти, що “сильні” та “слабкі” студенти відрізняються між собою не стільки за рівнем інтелекту, скільки за силою, якістю й типом мотивації навчання. У цьому контексті “сильний” спрямований на професію, на соціальну її значущість, тому прагне засвоїти вміння на високому рівні. Для “слабких” важливі не самі знання, а прагнення отримати диплом, уникнути осуду, не втратити стипендію.

Найбільш складною, багатогранною та неоднозначною є взаємодія педагога та студента під час самостійної роботи. Фактично Болонська система надає дуже велике значення цьому виду здобуття знань. Часто на клінічних кафедрах позааудиторна робота займає майже половину загального педагогічного навантаження. Контроль та керівництво самостійною роботою має декілька варіантів:

– “невтручання” в самостійну діяльність студента, значне зменшення контролю кінцевого результату порівняно з практичними заняттями, цей варіант призводить до недостатнього рівня самоорганізації майбутнього спеціаліста, що не забезпечує саморегуляції навчання;

– постійне керівництво та контроль за самостійною роботою; ця позиція може знизити рівень можливостей, гальмує розвиток наичок з самовдосконалення.

У зв'язку із цим перед педагогом постає нелегке завдання – визначити оптимальну міру керівництва цим видом роботи студента. Найбільш важко це зробити на перших курсах, де взагалі мінімальні навички самостійної роботи та відсутнє розуміння студентами її форм та видів. Допомогає викладачеві в цій ситуації досвід аудиторної роботи з цими студентами. Обов'язковим елементом ефективної

взаємодії є вивчення індивідуальних особливостей навчальної діяльності. Знання їх дають змогу адекватно уточнити вид роботи:

- з низьким або високим рівнем самостійності;
- з опосередкованим або безпосереднім керівництвом викладача;
- короткочасне або довготривале виконання завдання;
- групову або індивідуальну форму організації;
- обов'язкова або бажана тема.

Знання індивідуальних якостей допомагає впорядкувати форми навантаження студентів: підготовка повідомлень до семінарських занять; написання історії хвороби, рефератів та оглядів; пошук та вивчення додаткової літератури. Одним з видів самовдосконалення є участь у науковій кафедральній роботі з наступним оформленням статті та виступом з повідомленням на науковій конференції. Подальше навчання в магістратурі, клінічній ординатурі, аспірантурі закріплює подібний досвід.

Серед мотивів, що забезпечують активний діалог між педагогом та студентом під час позааудиторної роботи, велике значення разом із зацікавленістю має відповідальність. Майбутніх лікарів з високорозвиненим почуттям відповідальності характеризує високий рівень пізнавальної активності, інтенсивність і систематичність самостійної роботи, потреба в самоосвіті, широта професійної зацікавленості. Саме тому вони працелюбні, наполегливі в оволодінні знаннями, ставляться до навчальної діяльності як до основного обов'язку.

На результативність і стійкість мотивів взаємодії впливають комунікативні зв'язки між студентами. В результаті такої форми діалогу, коли всі його учасники не тільки розуміють єдність мети, а й усвідомлюють необхідність її досягнення, з'являється взаємна відповідальність. Інколи оцінка навчальної діяльності кожного студента, відображена в загальному судженні групи, формує відповідальне ставлення до навчання краще, ніж контроль викладача. Здатність до багаторівневого активного діалогу “педагог – студент” та “студент – студент” веде в подальшому до повноцінного діалогу “лікар – пацієнт”.

Висновки. Таким чином, ефективна педагогічна взаємодія викладача та студента-медика можлива тільки у формі діалогу, який може включати різні структурні компоненти залежно від різновидів аудиторної та самостійної форм навчання. Акцент на мотиваційному компоненті діалогу розвиває вміння стимулювати позитивну мотивацію до пізнавальної діяльності та формує інтерес до спілкування. Включення комунікативного компонента допомагає розкрити механізми подолання існуючих суперечностей між індивідуальним сприйняттям та глибиною засвоєння знань, умінням застосовувати їх на практиці. Емоційний компонент діалогу дає змогу створити творчий мікроклімат на занятті; визначати й адекватно моделювати психологічний стан співрозмовника за зовнішніми ознаками. Оцінний компонент діалогу допомагає робити висновки, підбивати підсумки роботи.

Література

1. Бавикіна Н.Ю. Самостійна робота студентів як умова ефективності навчального процесу у ВНЗ / Н.Ю. Бавикіна, О.П. Савченко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблему і пошуки : зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 54. – С. 17–20.
2. Гончар О.В. Комунікативний аспект розвитку педагогічної взаємодії викладача і студента / О.В. Гончар // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблему і пошуки : зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 54. – С. 85–91.

3. Шляхи удосконалення якості освіти лікарів України у контексті Болонського процесу / І.В. Кочін, О.М. Акулова, О.О. Гайволя та ін. // Запорозький медичний журнал. – 2009. – Т. 11. – № 3. – С. 141–144.

4. Шевченко Н.Ф. Соціально-педагогічна адаптація молоді з обмеженими можливостями в процесі інтегративного навчання / Н.Ф. Шевченко, А.І. Шевченко // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. статей. Педагогічні науки. – 2008. – № 1. – С. 246–251.

5. Бурман Л.В. Формування діалогічних умінь: методичні рекомендації для студентів педагогічних вищих навчальних закладів / Л.В. Бурман. – Кривий Ріг : КДПУ, 2007. – 26 с.

СВАТЬЄВ А.В.

ЗАГАЛЬНООСВІТЯНСЬКИЙ КОНТЕКСТ СКЛАДОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зміна сучасної парадигми системи освіти у вищих навчальних закладах України зумовлена необхідністю професійної підготовки майбутніх фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці відповідно до мінливих соціально-економічних процесів. Організація навчання у вищих навчальних закладах має бути спрямована на формування особистості фахівця, якому властиві творчий самостійний пошук та здібності, необхідні для здійснення ефективної майбутньої професійної діяльності; який володіє системою відповідних знань і вмінь; здатного до саморозвитку та самонавчання впродовж усього життя.

Теоретичною основою організації професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах взагалі та з фізичної культури і спорту зокрема слугують Конституція України та Закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про фізичну культуру і спорт”, Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Національна доктрина розвитку освіти України, Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту.

Досліджуючи питання, пов’язані з підготовкою майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності, ми спиралися на розробки вітчизняних та російських науковців, які розглядали у своїх працях різні аспекти підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: Г.Р. Генсерук (підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності); Г.З. Карнаухов (соціально-педагогічна регуляція підготовки професійних кадрів і кваліфікованих спортсменів у поліструктурній функціональній педагогічній системі); Р.П. Карп’юк (професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика); В.А. Петьков – теоретичні основи і прикладні аспекти формування фізичної культури особистості в системі безперервної освіти); О.М. Пехота (індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя); Н.І. Соловійова (становлення індивідуального стилю діяльності вчителя в системі безперервної фізкультурної освіти); Л.П. Сущенко (професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту); Г.В. Троцько (теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах); В.Г. Тютюков (дидактико-акмеологічне перетворення процесу освоєння спеціального змісту вищої фізкультурної освіти) та ін.

На основі теоретичного аналізу ми з’ясували, що, незважаючи на значну кількість досліджень з питань організації процесу навчання фахівців у вищих навчаль-